

УДК 339.137.2

Ярослава Михайлівна Столярчук
Доктор економічних наук, професор
кафедри міжнародних економічних
відносин Інститут міжнародних
відносин Національного авіаційного
університету

Олена Володимирівна Кавун
Студентка кафедри
Міжнародних економічних
відносин та бізнесу Інституту
міжнародних відносин
Національного авіаційного
університету

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ МЕТАЛУРГІЙНОЇ ГАЛУЗІ

В статті проаналізовано стан металургійної галузі України, розкрито основні проблеми у контексті економічної та політичної нестабільності. З метою реформування вітчизняної металургійної промисловості запропоновано заходи, спрямовані на збільшення попиту на внутрішньому ринку на вітчизняну продукцію галузі, стимулювання експорту, забезпечення конкурентоспроможності металургійної продукції.

Ключові слова: металургійна галузь, важка промисловість, експорт, імпорт.

Постановка проблеми. Історично склалося так, що основою господарського комплексу України вважається важка промисловість, при цьому домінуючою галуззю виступає чорна металургія. Крім того, капітал, сформований в металургії та суміжних галузях, позитивно впливав на розвиток будівництва, ЗМІ, банківської сфери, розважальної інфраструктури та ін. Нині металургія переживає не кращі часи: відсутність ринків збуту, падіння попиту на продукцію, падіння цін на метал, і в той же час колосальне зниження обсягів виробництва є ознакою глобального падіння металургійного виробництва.

Більша частина українських підприємств використовує застарілі технології, такі як мартенівське виробництво та блюмінг, що спричинило негативну ситуацію, за якої собівартість їх продукції значно перевищує аналогічний показник західних виробників.

Як відомо, переважна більшість основних фондів металургійних підприємств галузі мають доволі високий ступінь зношеності, зокрема були повторно введені в експлуатацію після Великої вітчизняної війни.

Стан устаткування введеного в експлуатацію на початку минулого століття обходиться підприємствам значно дорожче, ніж будівництво нових, енергозберігаючих і економічно вигідних технологій, які відповідають вимогам світових стандартів. Залишається або закрити бізнес, або модернізувати.

У зв'язку з цим, гостро виникло питання інвестиційної забезпеченості металургійної галузі України.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Теорії та практиці модернізації металургійного комплексу, присвячено багато зарубіжних фундаментальних досліджень. Зокрема, даним питанням займалися: Г. Александер, Дж. Бейлі, В. Берне, З. Боді, Ю. Брігхем, Дж. Ван Хорн, М.Д. Джонк, Г. Марковіц, М. Мілер, Ф. Моділяні, П. Самуельсон, Д. Тобін, П.М. Хавранек, Е. Хелферт, У. Шарп. В Україні дану проблему досліджували такі вчені: О.І. Амоша, І.А. Бланк, Л.М. Борщ, В.В. Вітлінський, О.С. Галушко, К.Ф. Ковальчук, С.В. Максимов, В.П. Савчук, В.Я. Плаксієнко, М.Г. Чумаченко та інші дослідники.

Проте, в роботах даних авторів не достатньо розглядалися особливості діяльності українських металургійних підприємств у післякризовий період та в умовах сучасних українських реалій.

Метою даної статті є дослідження стану вітчизняної металургійної галузі у контексті світового металургійного ринку, розкриття її проблем у зв'язку з кризовими явищами вітчизняної економіки, а також розгляд теоретико-методологічних підходів до управління інвестиційною діяльністю металургійної промисловості України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Металургійний комплекс є базовою галуззю економіки України, оскільки забезпечує понад 25 % промислового виробництва, 34 % загального експорту товарів. Частка України у світовому виробництві сталі становить 1,7 %. Серед країн-виробників металургійної продукції Україна станом на лютий 2015 року посідає одинадцяте місце.

Виробництво сталі в світі за підсумками 2014 збільшилося щодо попереднього року на 1,2% і склало 1662 млн. тонн. У 2014 найбільш динамічне зростання виробництва сталі в порівнянні з 2013 роком зареєстроване у країнах Близького Сходу - 7,7%. Виробництво сталі в країнах ЄС (28), Північній Америці та Азії в 2014 році в порівнянні з 2013 роком незначно зросло, в той час як в країнах СНД і Південній Америці спостерігається зниження виробництва.

Так, в країнах Азії виробництво сталі в 2014 році збільшилось на 1,4% і досягло 1 132 млн. тонн. В тому числі Китай збільшив виробництво сталі на 0,9% до 822 млн. тонн, а його частка у світовому виробництві сталі незначно знизилася з 49,7% в 2013 році до 49,5% в 2014 році. У 2014 році в Японії виробництво сталі виросло на 0,1% і склало 110 млн. тонн. У 2014 році порівняно з 2013 роком виробництво сталі в Південній Кореї збільшилося на 7,5% і досягло 71,0 млн. тонн.

У країнах ЄС в 2014 р в порівняно з 2013 р. зафіксовано зростання виробництва сталі на 1,7%, що склало 169,2 млн. тонн. Німеччина виробила 42,9 млн. тонн сталі, що на 0,7% вище обсягів виробництва попереднього року, у Франції зростання склало 2,9% - до 16,1 млн. тонн. В Італії та Іспанії виробництво скоротилося на 1,4% і 0,6% відповідно. У Північній Америці виробництво сталі в 2014 році склало 121,2 млн. тонн, збільшившись на 2% порівняно з 2013 роком. У США в 2014 році було вироблено 88300 тис. тонн сталі, що на 1,7% вище обсягів виробництва в 2013 році.

За підсумками 2014 Україна зберегла десяте місце по виробництву сталі в світі з обсягом в 27,1 млн. тонн, причому падіння виробництва у порівнянні з 2013 роком склало 17,1%. Для порівняння, у 2010 році Україна займала 8 місце серед основних виробників сталі, з обсягом 33, 6 млн. тонн (табл.1).

Таблиця 1

Основні виробники сталі у світі (млн. тонн)

	2010	2011	2012	2013	2014
Китай	638,7	694,8	724,7	815,4	822,7
Японія	109,6	107,6	107,2	110,6	110,7
США	80,5	86,4	88,7	86,9	88,3
Індія	67,0	73,6	77,3	81,3	83,2
РФ	58,9	68,5	69,1	66,1	71,0
Південна Корея	58,5	68,9	70,4	68,9	70,7
Німеччина	43,8	44,3	42,7	42,6	42,9
Туреччина	29,1	34,1	35,9	34,7	34,0
Бразилія	32,9	35,2	34,5	34,2	33,9
Україна	33,6	35,3	33,0	32,8	27,2

Джерело. Статистичний звіт Світової організації сталі (WSO).

Обсяги реалізації вітчизняної продукції досягли максимального значення у 2011 році, а у період з 2012-2014 рр. спостерігалось зниження цього показника на 18,7; 34,4 і 37,4 в.п. Внутрішнє споживання металургійної продукції в Україні є досить обмеженим (табл. 2), до того ж спостерігається тенденція його зменшення у 2011-2014 рр. по відношенню до 2010 р. відповідно на 47,3; 33,8; 36,4; 13,3 в.п.

Збільшення частки внутрішнього споживання у структурі реалізованої продукції в 2011 р. (з 8,8 % до 15,9 %) пояснюється значним зменшення обсягів експорту металопродукції у цьому році (на 14,6 % в порівнянні з попереднім роком).

Імпорт металургійної продукції у 2011 р. у порівнянні з 2010 р. збільшився на у 1, 5 рази, що спричинило збільшення частки імпорту у структурі внутрішнього споживання металопродукції.

Скорочення внутрішнього споживання вітчизняної металургійної продукції у кризові 2010-2014 рр. пояснюється декількома причинами. Порівняно із 2010 р., у наступних роках відбулося падіння виробництва у галузях економіки, що формують основний попит на металопродукцію. Найглибше падіння було зафіксовано у машинобудуванні, де обсяги виробництва почали знижуватися з кінця 2011 р. Скоротився попит на металопродукцію у будівельній галузі. Обмежені можливості кредитування спричинили суттєве зменшення обсягів будівництва, що вплинуло на обсяги внутрішнього споживання металу. У 2011 р. відносно попереднього року обсяги будівельних робіт скоротились на 7,4 %. Падіння обсягів будівельних робіт відбулось внаслідок дії низки негативних факторів, зокрема низького попиту з боку домогосподарств (через практично повну зупинку іпотечного кредитування) та повільного відновлення попиту з боку корпоративного сектору. [2]

Таблиця 2

Загальні обсяги реалізації та внутрішнє споживання вітчизняної металопродукції

	2010	2011	2012	2013	2014
Обсяги реалізації вітчизняної металопродукції, млрд. грн	200,6	242,5	223,8	208,1	207,8
в т.ч. експорт вітчизняної металопродукції, млрд грн	131,9	221,1	188,9	175,8	152,4
Внутрішнє споживання вітчизняної металопродукції					
млрд. грн.	68,7	21,4	34,9	32,3	55,4
% до обсягів реалізації	34,2	8,8	15,59	15,5	26,6
Імпорт металопродукції					
млрд. грн.	22,2	56,9	52,3	50,2	33,2
Зміна до попереднього року (%)	-	256,3	91,9	95,9	66,1

Джерело. Державна служба статистики.

Знизилася платоспроможність промислових підприємств внаслідок збільшення кількості збиткових підприємств. Неможливість залучення позичкових коштів для промислових підприємств ускладнює не лише реалізацію інвестиційних проектів, а й поточну діяльність.

Значне перевищення цін на основні види сталевого прокату на внутрішньому ринку над цінами експорту металу гальмує внутрішнє споживання вітчизняної металургійної продукції і стимулює споживання імпортової продукції.

Перспективи розвитку металургійної галузі України значною мірою залежать від того, як швидко вона зможе відновити свої позиції на світових ринках.

У січні-травні 2011 р. відбулося підвищення експортних цін на гаряче- та холоднокатані листи та рулони, зливки, прутки та кутики, фасонні і спеціальні профілі з нелегованої сталі.

На тлі постійного попиту закордонних споживачів українські металовиробники у січні 2012 р. значно збільшили обсяги виробництва. [4]

За даними Державної служби статистики України, у січні 2013 р., порівняно з січнем 2014 р., у металургійному виробництві та виробництві готових металевих виробів приріст продукції становив 12,7 %, у т.ч. на підприємствах з виробництва чавуну, сталі та феросплавів – 7,5 %, труб – 47,7 %, інших видів первинного оброблення сталі - 25 %, готових металевих виробів - 26,7 %. Водночас, зменшились обсяги продукції у виробництві кольорових металів (на 1,5 %).

На обладнанні з терміном служби понад нормативний виробляється понад 50 % металопродукції. Утримання устаткування, введеного в експлуатацію на початку минулого століття, коштує підприємствам значно дорожче, ніж впровадження нових технологій, що відповідають світовим стандартам.

Більшість вітчизняних підприємств чорної металургії оснащені застарілим обладнанням, металургійні заводи експлуатуються понад нормативні терміни.

Основну частку (47 %) українського експорту металів у 2013 р. склали: чавун переробний у чушках, зливки, напівфабрикати з нелегованої сталі, феросплави, відходи та брухт чорних металів. [5]

Практично була відсутня номенклатура експорту високотехнологічної металопродукції: продуктів прямого відновлення залізних руд, листів плакованих з гальванічним покриттям та електролітичним оцинкуванням, прокату плоского з корозійностійкої нержавіючої сталі. По багатьох видах високотехнологічної металопродукції імпорт в десятки разів перевищує експортні поставки.

В умовах фінансової кризи та економічної нестабільності інвестування процесів модернізації та технічного переоснащення металургійних підприємств скоротилося: річний обсяг інвестицій в основний капітал в 2014 р. порівняно з 2013 р., зменшився на 5 %, а прямих іноземних інвестицій – на 22% (табл. 3).

На сьогодні підприємства галузі не готові йти на глобальні заходи щодо реконструкції і реорганізації виробництва, а залучені інвестиції переважно спрямовуються на завершення раніше початих проектів і здійснення короткострокових високорентабельних заходів. Найбільш прийнятними джерелами фінансування при реалізації проектів модернізації залишаються власні кошти підприємств і позичкові кошти.

Висока енергоємність виробництва пояснюється неефективним споживанням паливно-енергетичних ресурсів, що спонукає додатково витратити понад 8,5 млрд. куб. м природного газу і збільшує залежність галузі від імпорту енергоресурсів. Надвисокі витрати енергоносіїв призводять до зниження конкурентоспроможності української металопродукції. Енергоємність виробництва чавуну на українських металургійних підприємствах на 30 % вища, ніж на провідних підприємствах світу. Такий стан склався внаслідок недостатнього використання нових технологій, зокрема спалювання пилувугільного палива (ПВП) у доменних печах. У середньому витрати ПВП в Україні складають 16,9 кг/т на виробництво чавуну, тоді як в ЄС - 104 кг/т, у Китаї - 120 кг/т.

Значна частка енергоресурсів, що споживаються при виробництві чавуну в Україні, припадає на природний газ (щорічно майже 3,0 млрд. м³), тоді як у провідних країнах світу природний газ при його плавленні практично не використовується. Особливо

енергоємним є мартенівське виробництво сталі; витрати енергоресурсів при цьому майже у 5 разів (а природного газу в 15 разів) більші, ніж при конвертерному виробництві сталі. [2]

Таблиця 3

Інвестування металургійної галузі

	Капітальні інвестиції, млн. грн.					Річні обсяги прямих іноземних інвестицій, млн. дол. США				
	2010	2011	2012	2013	2014	2010	2011	2012	2013	2014
Металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	6333,5	9185,3	8955,9	10669,6	11183,3	5940,4	6084,2	6157,0	6270,5	538,3
Промисловість	52046,2	85386,0	95218,5	101858,3	82743,8	14042,6	15238,6	17166,7	18012,5	4817,1

Джерело. Державна служба статистики.

В Україні панують застарілі технології виплавки сталі (в мартенах виплавляється 41 %, конвертерах - 55 % і лише 4 % сталі виплавляється у електросталеплавильних печах). Практично не застосовуються на українських підприємствах прогресивне електронно-променеє плавлення сталі та методи прямого відновлення залізних руд, які належать до п'ятого технологічного укладу. Використання безперервного литва заготовок в Україні складає лише 40 % загального обсягу виробництва прокату, тоді як у РФ - майже дві третини, а у Німеччині - 98 %.

Мартенівський спосіб виробництва сталі ліквідований у всіх розвинутих країнах світу ще в 1980-1990-их рр., а в Китаї - у 2003 р. На сьогодні такий спосіб є малоефективним як з економічної, так і з екологічної точки зору. На 2010 р. частка мартенівської сталі становить лише 3,6 % світового виробництва сталі та припадає в основному на Росію (40 %) і Україну (46 %), тобто ці дві країни в сукупності виробляють 86 % світового обсягу мартенівської сталі[5].

Низький рівень кооперації у гірничо-металургійному комплексі не дозволяє налагодити раціональні канали ресурсного забезпечення металургійних підприємств і створити повні технологічні цикли виробництва[6]. На сьогодні більшість металургійних та гірничо-збагачувальних комбінатів, вугільних шахт, коксохімічних підприємств, трубних заводів розпорочені серед окремих власників і не мають тісних виробничих зв'язків. [3]

В Україні відсутня цілісна система підтримки експорту, недостатнім є захист інтересів експортерів на зовнішніх ринках, нерозвинений механізм експортного кредитування, зберігаються суттєві проблеми з відшкодуванням ПДВ.

На перспективи експорту металургійної продукції впливає становище в країнах-торговельних партнерах:

- витіснення національних експортерів зі світових ринків металу через запровадження іншими країнами дискримінаційних квот по відношенню до України;
- можливе послаблення позицій України на ринках країн Африки та Середнього Сходу у зв'язку з політичною нестабільністю (будівельні проекти у цих регіонах зараз заблоковані) та майбутнім можливим перерозподілом сфер політичного впливу, що призведе до скорочення експорту українських поставок металопродукції.

Сучасні умови економічного розвитку вимагають проведення активної політики для залучення прямих іноземних інвестицій. В Україні створена законодавча база у сфері регулювання інвестиційної діяльності, яка поступово удосконалюється з метою досягнення більшого притоку іноземних інвестицій і підвищення ефективності їх використання.

Проте, не дивлячись на створену певну законодавчу базу, інституційну інфраструктуру, привабливість економічного потенціалу України (порівняно багаті природні ресурси, вигідне географічне розташування, наявність кваліфікованих "дешевих" робочих кадрів, досягнення в наукових дослідженнях, значну ємність внутрішнього ринку) надходження іноземних інвестицій до України залишаються незначними. В порівнянні з країнами Східної Європи іноземні інвестиції, які надходять в економіку України, в 3-7 разів менші. [1]

Висновки. Проведений аналіз свідчить про значні проблеми, нагромаджені у металургійній галузі України. Для реформування вітчизняної металургійної галузі необхідно створити умови для ефективного використання наукового потенціалу та підвищення ролі держави у реалізації інвестиційно-інноваційної моделі розвитку галузі.

Сьогодні від ефективності інвестиційної політики залежить стан виробництва, рівень технічної оснащеності основних засобів підприємств. Особливо потребує додаткових капітальних вкладень металургійна галузь. Наша держава має одні з найбільших родовищ залізної руди, саме тому потрібно не допустити занепаду галузі, яка може вивести Україну на новий рівень економічного розвитку. [9]

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. World Steel in Figures, World Steel Association, 2014.
2. Гальчинський А. інноваційна стратегія українських реформ: [монографія] / А. Гальчинський, А. Кінах, В. Семиноженко. - К.; Знання України, 2013.
3. ДП «Держзовнішінформ» // Металургійний монітор. Стальний прокат. - № 19. - 2014.
4. За даними «Держзовнішінформу» // Товарний монітор, № 5. - 2014.
5. Амитан В.Н, Инновационное развитие Донецкого региона: состояние и перспективы/В.Н. Амитан. Ю.Н. Киклевич, Д.Б. Филатов/НАН Украины. Ин-т экономико-правовых исследований. - Донецк: ООО "Юго-Восток, Лтд", 2014.

6. Проблемы привлечения иностранных инвестиций в Украину / В.И. Торкатюк, Г.Г. Фесенко, Г.Г. Фирсов. - Харьков: ХНАГХ, 2013.

7. Статистичні, аналітичні матеріали / Портал Ukrstat [Електронний ресурс]. - Режим доступу: [http:// www. ukrstat. gov. ua/](http://www.ukrstat.gov.ua/)

Столярчук Я.М., Кавун Е.В.
**СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ
МЕТАЛЛУРГИЧЕСКОЙ ОТРАСЛИ**

В статье проанализированы состояние металлургической отрасли Украины, раскрыты основные проблемы в контексте экономической и политической нестабильности. С целью реформирования отечественной металлургической промышленности предложены меры, направленные на увеличение спроса на внутреннем рынке на отечественную продукцию отрасли, стимулирование экспорта, обеспечение конкурентоспособности металлургической продукции.

Ключевые слова: металлургическая отрасль, тяжелая промышленность, экспорт, импорт.

Stolyarchuk Ya., Kavun O.
**THE STATE AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT OF THE
UKRAINIAN METALLURGICAL INDUSTRY**

The article analyzes the and summarizes the state of the metallurgical industry of Ukraine, opening the main problems due to the economic and political instability. In order to reform the domestic iron and steel industry, there were proposed measures aiming to increase inner demand for domestic industrial products, export promotion, ensuring the competitiveness of steel products.

Despite the fact that 2014 again proved to be challenging for the steel industry with issues relating to overcapacity and raw materials costs, world steel demand still grew by 3.6%. World crude steel production totalled 1,606 million tonnes. The demand forecasts for 2015 provide an important insight to changing economic forces. Where the developing world was the primary driving force in steel demand ever since 2008 – and indeed also of global economic global growth – our expectations are that developed economies will also contribute to growth in 2014 and 2015, with developing economies showing a slower economic pace.

Ukraine accounts for just 2% of global steel production, and much less in terms of steel consumption. It is, therefore, not a significant global consumer of steel. Nevertheless, we will discuss the likely impact of the crisis on future domestic demand. In our last forecast we expected Ukrainian finished steel demand to increase by 3.4% in 2015, following contraction of 11.6% last year. However, current developments will almost certainly result in lower domestic demand and our latest forecast is highly likely to be downgraded. Furthermore, declines in domestic demand will cause Ukrainian producers to seek to direct more of their production toward export markets, further increasing reliance on overseas markets for the industry's growth.

But perhaps the largest risk is that of more limited ability to sell into Russia, a principal export market. This may well be offset to some extent by broadening of trade links with Europe, though the current state of the global steel market will mean competition in this market will be fierce, compounding competitive issues caused by escalating Ukrainian steelmaking costs. From a cost, demand but most of all trade perspective, Ukraine's stance between east and west is therefore likely to be a major determinant of the fortunes of its domestic steel industry.

Keywords: metallurgical industry, heavy industry, exports, imports.

E-mail: kavuncool@gmail.com